

SÓFÁR

ב"ה

5782. elul, XXV. évfolyam 4. szám, 2022. szeptember

★ A Nyíregyházi Zsidó Hitközség lapja

Tóth-Ábri Péter fotója a *Hit, öröm, bánat a zsidó vallásban* című állandó kiállítása anyagából

25 éves a Sófár

Ha a Tisztelt Olvasó végigfut ezen a az rövid íráson, akár azt is mondhatja, hogy az ünnepelt magát ünnepli. Ráadásul hamarabb, mivel a lap az 5758. zsinagógai év chesván havában jelent meg, 1997. november 1-jén.

Még ki sem szálltunk a buszból az őszi ünnepek utáni napsütéses vasárnap, mikor Tóth-Ábri Péter javaslatából megszületett az elnöki támogatás, majd napokon belül a hattagú vezetőségi döntés. „Beindult” a Robotron írógép, majd – a halláskárosodást kerülendő – az asztali számítógép. A „folyóirat” cikkeit kezdetben maga Péter, a lapalapító írta, tördelte, ő volt a fotós, és a szerkesztésbe is besegített, majd meg-megjelentek a lapban mások írásai is. A 2009-ig tartó korszak alapvetően a hitközség minden napjáról szólt némi kitekintéssel a világra. Ez az év változást hozott a lap karakterterében, ezt a megkezdett irányt szélesítette, miután Somos Péter lett a lap főszerkesztője. A Sófár 2014-ben Wallenberg-díjat kapott. 2018 óta ismét régi-új szerkesztői irányítása alatt működik az újság Urbán Terézia olvasószerkesztő közreműködésével.

A 25 év hozadékát az utókor fogja talán igazán értékelni.

Kertész Gábor

Ákédát Jichák – Izsák megkötözése

Ros hásáná, „az év feje” ünnepének második napján a Tóra olvasásakor felhangzik az Ákédát Jichák, Izsák megkötözése. A történet olvasásakor Ábrahám hitével és tetteivel kapcsolatban számos kérdés merül fel, melyre az adott válaszok eltérőek. *Dr. Devorah Schoenfeld*, a Chicagói Loyola Egyetem teológiai docense egy tanulmányában a zsidóság és a kereszténység értelmezéseiből dolgozza fel a témát, melyből az alábbiakban a zsidó megközelítés magyarázatait olvashatjuk.

Amikor elének tárul Ábrahám idősebb fiának, Ismaelnek elüzetése, I-ten azt mondja, hogy Izsák fia lesz az, aki az ő vonalát, a nevét viszi tovább (1Móz. 21,12), de az ákédában, a megkötözés történetében azt a parancsot adja Ábrahámnak, hogy áldozza fel Izsákot (1Móz.22,2). Az ákédátörténet végén pedig egy újabb konfliktus adódik, amikor I-ten azt mondja Ábrahámnak, hogy mégse ölje meg a fiát (1Móz. 22,12). Vajon mit gondolt Ábrahám erről az ellentmondásos isteni parancsról? Hiszen I-ten önmagának való látszólagos ellentmondása egyrészt teológiai problémát vet fel, másrészt megjelenik Ábrahám I-ten iránti feltétlen bizalma is, mivel nem kérdőjelezi meg ezt a különös és ellentmondó parancsot.

Joseph Danhauser: Ábrahám elküldi Hágárt és Ismaelt, 1835¹

Néhány midrás, azaz a zsidó biblia-értelmezés ókori formája, egy elképzelt beszélgetést hoz létre I-ten és Ábrahám között, s ezzel ad választ erre az ellentmondásos parancsra. *Rashi* szerint ebben a párbeszédben Ábrahám beszélgetőpartneré válik, és rámutat I-ten szavainak ellentmondásosságára, sőt, kérdéseket is tesz fel róluk. I-ten pedig a saját válaszát

a 89. zsoltár 35. versével támasztja alá: „Nem szentségtelenítem meg szövetségemet, és ami kijött ajkaimon, nem változtatom meg.” Majd így folytatja: „Amikor azt mondtam neked, vedd, ajkam kijelentése nem változott meg. Nem azt mondtam, hogy vágd le, hanem hogy emeld/hozd-fel. Felemeltem, most tedd le.”

Rembrandt: Izsák feláldozása, 1635²

A midrás szerzője úgy értelmezi a zsoltár szavait, hogy azok kizárják azt, hogy I-ten szavában bármikor is ellentmondás lenne. Még ami ellentmondásnak látszik, az sem az. I-ten utasítása csak annyit jelent: emeld/hozd őt fel (a hegyre), vagy emeld fel őt (az oltárra). A midrás értelmezése szerint I-ten parancsa így fordítandó: „vidd fel az égőáldozathoz”, és nem „áldozd fel égőáldozatként”.

Ábrahám ibn Ezra (1089–1167), a pesát, a szentírási szövegek szó szerinti értelmezésének képviselője határozottan elutasítja a midrást. Úgy véli, I-ten parancsa igenis megváltozhat. Ezt a Mózes 4. könyvének 3. fejezetével támasztja alá. Eszerint I-ten eredetileg az elsőszülötteket rendelte magának papi szolgálatra, de később a levitákat ruházta fel ezzel a tisztséggel. Mivel az ákédá elején elhangzik: „I-ten próbára tette Ábrahámot”, ez kizár minden kétséget. I-ten próbára tette őt, hogy aztán megadja neki a jutalmát. Mint ahogy a papi hivatás is áthelyeződött a levitákra, úgy Ábrahámnak is először azt mondja I-ten: áldozd fel, majd azt, hogy

mégse. Ibn Ezra szerint a hívő ember elfogadhatja, hogy I-ten gondolatai időnként megváltoznak...

Egy másik kiemelkedő pesát kommentátor, *Rasbam* (Sámuel ben Meir, 1085–1158) a következőképpen magyarázza a szöveget: az „És történt ezen dolgok után” (1Móz. 22,1) kezdő mondat azt jelenti, hogy az ákédá és az azt megelőző történések között okozati összefüggések vannak. Rasbam itt Ábrahámnak az Avimelechkel, Gerár királyával kötött szövetségére gondol, melyben Ábrahám határozottan ígéretet tesz, hogy mind ő, mind az ő leszármazottai szövetségesei maradnak, s nem pusztítják el Avimelech népét (1Móz. 22,22-32). I-ten terve a jövőt tekintve azonban ennek pont az ellenkezője. Ezért aztán Ábrahám Avimelechkel kötött szövetségének a büntetése lett az ákédá. Rasbam szerint a hívő ember számára az ellentmondások megértése bonyolult kihívást jelent. Olyan kihívást, amelyet még Ábrahám is rosszul értelmezett...

Caravaggio: Izsák feláldozása, 1603³

Rádák (R. David Kimhi, 1160–1235) szerint, aki szintén egy kiemelkedő pesát tudós volt, Ábrahám a hit példajaként szolgál. Rádák azt mondja, az ákédá a jövő generáció számára a hűség modelljét mutatja be Ábrahámban, aki nem mond ellent az i-teni parancsolatnak, hanem egyszerűen bízik és engedelmeskedik. Ábrahám I-ten iránti szeretetének bemutatása a későbbiek során a világon mindenkinek, zsidóknak és keresztényeknek egyaránt javára szolgált. Szeretete és hűsége által a világ megismerhette Mózes Tóráján keresztül az egysínterhitet.

A fenti írás a <https://www.thetorah.com/article/akedah-how-jews-and-christians-explained-abrahams-faith> oldalon jelent meg 2019. szeptember 19-én.

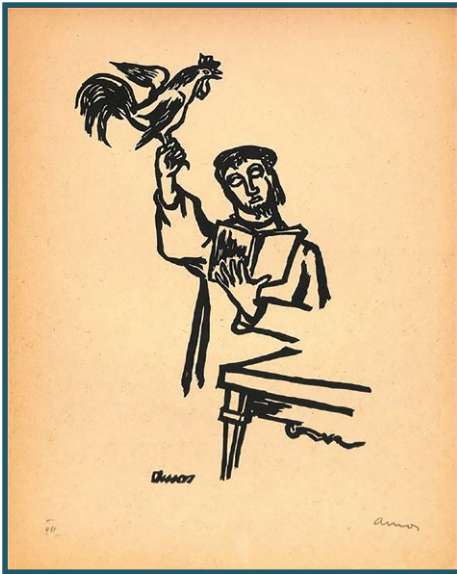
Szerkesztette és fordította: Orbán Eszter

⁽¹⁾ Forrás: <https://www.thetorah.com/article/take-your-only-son-isaac-what-happened-to-ishmael>

⁽²⁾ Forrás: <https://www.igeidok.hu/kultura/festmeny-predikaciok-halj-meg-maskor-izsak-aldozata>

⁽³⁾ Forrás: <https://www.igeidok.hu/kultura/festmeny-predikaciok-halj-meg-maskor-izsak-aldozata>

ÜNNEPI IMAREND 5783

Ámos Imre: Kapporó

KAPPORO

Babonás hitben gyökerező szokás szerint némelyek az engesztelő nap előtt kakast forgatnak fejük fölött, majd levágatják, és a szegényeknek ajándékozzák. „Ha van mellett szóló angyal, egy az ezer közül, hogy valljon az ember mellett egyenességéről, akkor megkegyelmez neki és mondja: szabadítsd meg őt, hogy ne szálljon a sírba, találtam váltságot” (Jób, 33. 23-24.)

Ros hásáná, az év feje, a zsinagógai újév beköszönte

- Erev ros hásáná, az ünnep első estéje: 2022. szeptember 25. vasárnap, 18:00 óra
- Ros hásáná I. napja: szeptember 26. hétfő, délelőtt 9:00 óra, este, 18:00 óra
- Ros hásáná II. napja: szeptember 27. kedd, délelőtt 9:00 óra, este 18:00 óra
- Mindkét napon sófárfúvás és a kohaniták áldása

Jom kipur, az engesztelés napja

- Az ünnep előestéje: 2022. október 04. kedd, 17.30
- Jom kipur október 05. szerda, délelőtt 9:00 óra
- MÁZKIR: 11 óra, az ünnep kimenetele 19.01

SÁTOROS ÜNNEP

„Sátrakban lakjatok hét napon át, minden honos Izraelben lakjék sátrakban.” (Mózes III. 23. 42.) „S vegyetek magatoknak az első napon díszes fagyümölcsöt, pálmaágakat, és sűrű lombú fáknak meg a fűzfának a gallyát, és örvendeztetek az Úr, a ti Isteneitek előtt hét napon át.” (Mózes III. 23. 40.) A sátorban, amelyben az aratóünnep emlékeztetőjéül egyes helyeken, más díszek közt bort és olajat is elhelyeznek, veszi kézbe az imádkozó a ünnepi csokor alkotórészét: „a díszes gyümölcsöt”, az etrogot.

Szukkot, a sátorok örömnépe

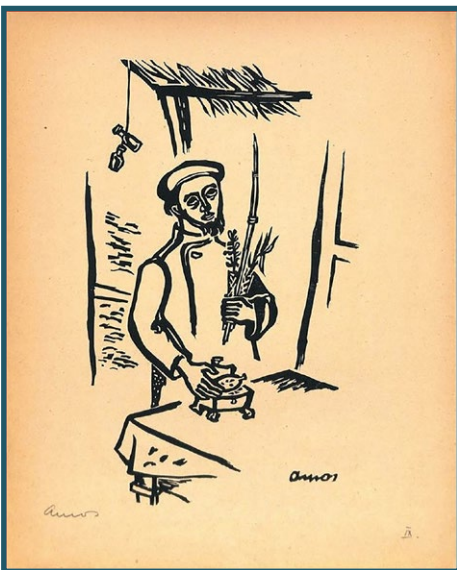
- Az ünnep előestéje: 2022. október 09. vasárnap, 17:30
- Szukkot I. napja: október 10. hétfő, délelőtt 9:00 óra, este 17:30
- Szukkot II. napja: október 11. kedd, délelőtt 9:00 óra, este 17:30

Hosáná rábá, a „nagy hosáná” örömnépe, szukkot ünnepének lezárása:

- 2022. október 16. vasárnap, 9:00 óra

Smini áceret, a gyülekezet marasztalásának ünnepe, az őszi ünnepek lezárása

- Ünnep előestéje: 2022. október 16. vasárnap, 17:30
- Smini áceret: október 17. hétfő, 9:00 óra, MÁZKIR: 11 óra, este 17:30 a szimhat torá előestéje
- Szimhát torá: október 18. kedd, délelőtt 9:00 óra, kohaniták áldása: este 17:30

Ámos Imre: Sátoros ünnep

A képek és a képek melletti magyarázó szövegek forrása: Ámos Imre 14 eredeti metszete. Budapest, 1940.

Hitközségünk vezetősége felemelő, boldog ünnepet kíván közösségünk tagjainak egy boldog új esztendő reményében. Lássuk egymást az ünnepek alatt is gyönyörű zsinagógánkban.

Lesáná hábáá b' Jirusalajim - A jövő évben Jeruzsálemben

LÖVY SÁNDOR ÉS TESTVÉREI EMLÉKÉRE

A jelentős nemzetközi repülőterek udvariasan fogadják az érkezőket. A Ben Gurion repülőtéren látható Bruhim hábájim – Aldottak, akik jönnek – felirat több, mint udvarias köszöntés, mélyen meghatja az olét, a bevándorlót, de az „otthonról hazalátogatót” is, hiszen beteljesült a világtörténelemben egyedülálló évezredes álom.

A második szentély lerombolása után a zsidó nép szétszéledt a világban. Az életvitelében sokszínűvé vált nép sorsát egy közös keretbe lehetne foglalni: a befogadás – üldöztetés, a létbizonytalanság keretébe. A Templom elvesztése feletti gyász és a hazatérés vágyának sokféle kifejezésformája ismert, így a pészahi széder és a jom kipuri záróima a Lősáná hábáá b' Jirusalajim – Jövöre Jeruzsálemben! – óhajjal fejeződik be. A zsidó ember abban is hisz, hogy az Örökkévaló szabad akarattal ruházta fel a halandót döntéseiben.

Történetünk fiatal szereplői döntöttek. A döntést megelőző, majd azt követő életük néhány mozzanatának leírását korabeli fotókkal, az Izraelben élő Menachem Lévy juttatta el hozzánk, kivel 2021-ben zsinagógánkban hozott össze a véletlen. Ennek szerkesztett változatát osztjuk meg a tisztelt olvasóval.

Apám, Slomo Lövy, Lövy Sándor Nyírtasson született 1924. december 12 -én. Apja, Meshulam Feish Lövy (Lövy Ferencz), anyja Pearl Lőrintz (Lőrintz Paula), Yitzhak Lőrintznek, a nagyorosi rabbinak volt a lánya, aki tizenhárom gyereket hozott a világra, kettő közülük gyerekkorában meghalt.

Apai lánytestvérei

Nagyapám, a híres tassi rebbének, Mesulam Feish Segal-Lövy rabbinak (1821-1873) volt az unokája. A Rebbét fiatalon elvitte egy járvány. Apám mesélte, hogy gyerekként testvéreivel gyakran látogatták Őt apám kíséretében áldás reményében, aki két gondolatot fogalmazott meg minden alkalommal. A család fiútagjai tudjanak hangszereken játszani, mert ők léviták, és a léviták feladata volt a Bét Hamikdásban – a Szentélyben – az éneklés és a hangszereken játszás, ezért készen kell állniuk a Messiás eljövételére és a Szentély felépítésére. A Rebbe megjósolta, hogy anyagiakban ugyan nem, de években gazdagok lesznek. A család minden fiúgyermek meg tanult hangszereken játszani, apám hegedülni. Gazdagok tényleg nem lettek, de az Auschwitzot túlélő családtagok hosszú életet kaptak. Többségük 90 éves kort ért meg. Tovi, apának egyik nővére 104 éves korában hunyt el. Apám egy hónappal a 95. születésnapja után, de tiszta elméjű, erős és optimista volt az utolsó napjáig.

A '20-as évek végén a család Nyíregyházára, a Szarvas utca 44-be költözött., amely apám emlékezete szerint hitközségi ház volt, amelyet bérbe adtak számukra.

A családot 1944-ben a nyíregyházi gettóból deportálták Auschwitzba. A szelektálás Ros Hodes Sziván (sziván hónapban az új hold hirdetése) napján történt. A szülőket és a legkisebb testvért, a 12 éves Hannát aznap megölték, két testvérük, Béla és Szerén később pusztult el.

Apám a Buna Werke nevű gyárban dolgozott. Szinte hihetetlen, hogy nyolc testvér élte túl ezt a poklot. Mindegyikük más-más időben és helyen szabadult fel, de mindegyikük, mint egyként dobogó szív, Nyíregyházára tért elsőként haza, hogy megtudja, ki él a családból. Ernőt, apa legidősebb testvérét az oroszok szabadították fel, ő érkezett először meg. Kitéssékelté lakásukból a lakásfoglalókat, és előkészítette azt a visszatérőknek.

Apámat és Pali öccsét 1945 májusában szabadították fel az amerikaiak. Közben egymást várták, néhány, már korábban hazatért testvérük megházasodott. A fiatalok, köztük apa is, újra szervezni kezdték a hitközségi életet, létrehozták a „Visszatérők Klubját” a bét hamidrásban, mely a zsinagóga melletti épületben működött. Ott, ahol ma az imaterem és iroda van.

A klub alapító tagjai

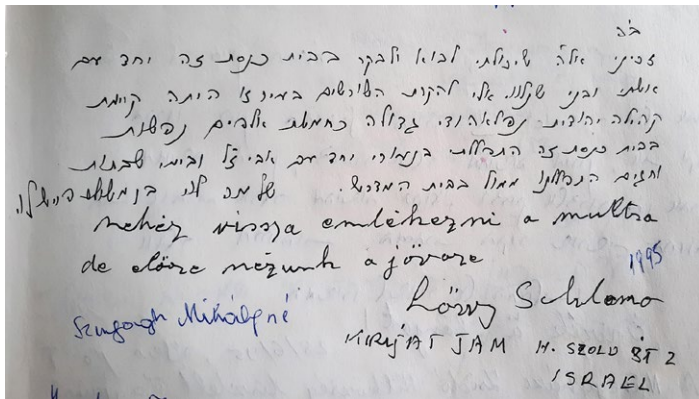
A klub falán olvasható héber feliratok:

Bal oldalon a három emberi alak fölött: Izrael országa Izrael népéé Izrael Tórája szerint.

Az ajtó körüli falon három részre osztva (az ajtótól balra, jobbra - ez nem látható, valamint középen): Nemzedék megy, és nemzedék jön, de az ország örökké megmarad.

Bár hazatértek, de hamarosan eldöntötték, hogy Izrael földjén van a helyük, kivándorolnak. Hátrahagyták a házat, az emlékeket, összepakoltak, amit tudtak, és elindultak más-más időben Izrael földjére illegális bevándorlóként, mert a britek nem engedélyezték az zsidók bevándorlását. 1945-ben szerencsésen meg is érkeztek.

50 évvel később, 1995-ben rábeszéltem apát, és eljött velem, hogy felkeressem a gyökereket. Utunk az auschwitz-birkenau-i haláltábor bejárásával kezdődött, majd a nyírtassi temetőben folytatódott Itt felkerestük az első és második Rebbe és apám nagyszüleinek sírját. Egykori nyíregyházi lakásukba sajnos nem tudtunk bejutni. Elmentünk a zsinagógába és a közösségi házba is. A hitközség vendéglönyvében a mai napig olvasható apám írása héberül és magyarul.

Büszkén emlegette: a családom, amit alapítottam, az én bosszúm a náción. Mind a nyolc testvér házat épített Izraelben, megházasodtak, gyermekeik születtek, unokájuk és dédunokájuk közül sokan a meggyilkolt családtagok nevét viselik. Ennek a nyolc győztes túlélőnek ma sok száz leszármazottja él Izraelben.

Menachem Lévy visszazemlékezései alapján szerkesztette:
Kertész Gábor

Felnőtté avatás reformneológ együttműködésben

Büszkén, nagyon-nagyon büszkén tudatjuk, hogy közösségünk kiváló tagja, Orbán Izsák június 25-én, szombaton hibátlanul olvasta fel a hetiszakaszból a rá eső részt, és felelős zsidó férfivá lett Nyíregyháza zsinagógájában, a Tóra szavait közvetítve nekünk.

A Bét Orim közösségben Dr. Vári György tanításával készült fel nagy szorgalommal, komolyan és mélyen elkötelezetten, mégis játszi könnyedséggel a feladatra.

Izsák azt kérte, hogy visszatérhessen oda ezen az életfordulón, ahová a családtörténete köti, Nyíregyháza zsidó közösségébe, ezért lett az avatása két közösség - egy neológ és egy progresszív közös ünnepévé, a főváros és a Nyírség közös ünnepévé. Közel két évtized szünet után a Nyíregyházi Közösség újra bár micvát ünnepelhetett. Jichák ben Jáákov (Orbán Izsák) elősegítette azt is, hogy összebarátkozzon a két közösség egymással, hogy újra kiderüljön, az irányzatok másodlagosak és minden másodlagos az emberek közötti kapcsolatokhoz képest.

Hálásan köszönjük a Nyíregyházi Zsidó Hitközség vendégszeretétét, köszönjük Izsáknak és édesanyjának, Eszternek, hogy itt vannak velünk és lélegzetvisszafojtva figyeljük majd, Budapesten és Nyíregyházán egyaránt, ennek a szemérmesen mélyérvésű, okos, komoly fiatalembernek az útját, amely most kezdődik csak igazán és minden jel szerint messzire és magasra vezet majd.

Adjon számára békét Az, aki békét teremt a magasságokban,

Ő vigyázza lépteit, Mázél tov, éljen-éljen!

Dr. Gróf Tamás

TALPALÁVALÓ ZSIDÓ MÓDRA

Zenei (majdnem) mindenevő lévén – a változatosság gyönyörköd-tet jegyében – sok-sok rockzene után klasszikusokat hallgattam, majd kedvem kerekedett klezmer muzsikát elővenni. Jól tettem...

A klezmer – amint azt a Sófár olvasói nyilván tudják – a kelet-európai (askenázi) zsidók moldvai, besszarábiai, bukovinai és dél-ukrajnai cigány, görög, román, török alapokon nyugvó zenéje. Főként zsidó ünnepeken, esküvőkön játszották. A 80-as években fedezték fel újra, s nálunk a Budapest Klezmer Band révén vált ismertté és népszerűvé. Az együttes alapítója a Munkácson, 1946-ban született *Jávori (Jakubovics) Ferenc (Fegya)*, aki 1976-an települt Magyarországra, a bandát 1990-ben alapította. Ő a zeneszerző, hangszerelő, zongorista, s társai is kiválóan képzett, virtuóz muzsikusok, énekesek. A 90-es évek közepétől sorra jelentek meg lemezeik, vezetőjüket 2014-ben Kossuth-díjjal ismerték el (nemrég megkapta a XXI. Század Társaság Hazám díját is), de zenekara is elnyerte 2015-ben a Prima és a Prima Primissima díjat.

Nosza, elővettem a 2002-es Budapest Klezmer Magic című best of lemezt. Az 1-4. szám mindegyike tradicionális darab, a rövid *Skocna* igazi lakodalmás, a *Tartar dance* is talpalávaló dárídó, amelyben a hangszerek felelgetnek egymásnak. A *Doina* ezzel szemben szép, szomorkás dal ismét remek klarinétal a közép-pontban. A *Jewish dance* pedig – címével ellentétben - inkább borongós hangulatú, a szám közepén tangószerű betéttel.

Az 5. *Papirossen Illényi Katica* gyönyörű, melankolikus éneke miatt emlékezetes a „síró” hegedűvel. Egy rövid tradicionális szám után *Dunai Tamás* „meséli el” *Abraham Ellstein Jidl mit' n fiddl* című szerzeményét.

A *yiddishe mame Jávori* zongorajátékával bűvöl el. A rövid *Mazel-tov* után a tradicionális, sodró lendületű *The train 7:40* (egy korábbi LP címadó száma) következik. A *Roman 'ye Illényi* bravúros éneke mellett azért is érdekes, mert felbukkan benne *Hacsaturjan Kardtáncának* ismert motívuma.

A 12. *Hora* e sorok írójának (sokadik) kedvence. Érzékeny, sírnivaló muzsika, eldönthetetlen, hogy a klarinét vagy a hegedű szól e megejtőbben benne.

Kiemelem még a közismert, *Sholom Secunda* szerzette *Donna, Donna-t Illényi Katica* előadásában, valamint a nagy poént, a Jávori által jegyzett *Yiddishe blues-t*, amelyben valamennyi hangszer kap egy kis szót.

A záró szám a népszerű jiddis dal ismét csak S. Secunda szerzeménye, a *Bei Mir Bist Du Shein* 1932-ből. Számtalanszor feldolgozták (a legismertebb a The Andrew Sisters előadásában 1937-ből). Itt most Illényi Katicától halljuk az eredetihez méltó változatban.

Természetesen tudom, egy dolog a zenéről írni, olvasni, s más dolog meghallgatni. Ezért hát nincs más hátra, vegyék le a polcra a Budapest Klezmer Band lemezét, ha nincs meg, próbálkozzanak a You-tube-on! Még egy lehetséges megoldás: győzzék meg a főszerkesztőt, mellékeljen a Sófár következő számához egy klezmer CD-t.

Fekete Antal

SÓFÁR SAKKVERSENY – 2022. július 24.

Negyedik alkalommal került megrendezésre a Nyíregyházi Zsidó Hitközség és a DÁVID SC közös szervezésében a már hagyományos SÓFÁR KUPA SAKKVERSENY, amit nagy érdeklődés előzött meg! 80 sakkozó méretette meg tudását a legkisebbektől a legnagyobb korosztályig (6-84 éves korig)!

Meghívásos alapon zárt körű program volt, ahol sok egyesület képviseltette magát, így Nyíregyháza, Fehérgyarmat, Mátészalka, Vaja, Tiszavasvári, Nyírbátor, Tiszalök, Balkány, Magy, Újfehértó és Nyírbogdány egyesületei. A verseny lebonyolítása 7 fordulós svájci rendszerben történt a FIDE rapid verseny szabályai szerint számítógépes párosítással, Morvai Pál országos versenybíró segítségével.

A rendezvény fővédnöke dr. Szepesi Andrásné volt.

A versenyen igazi éremeső született!

Dr. Szepesi Andrásné

Judaizmus dióhéjban 4. rész

„Őrizd meg és emlékezz!” – avagy mit ünneplünk és miért?

Az ünnepek jelentősége

Ősidók óta a vallási ünnepek egy elkülönített időt jelentettek, ahol a megszokott hétköznapi rutincselekedetek helyét felváltotta és átvette a megkülönböztetett figyelmet kapott „szent idő”. Ebben az időintervallumban sajátos rituálék kaptak kiemelkedő szerepet, elválasztva ezzel ezt az időszakot a hét, hónap, év többi időszakától. Az ünnepek legfőbb mozgatórugóját az emlékezés adta, mely az ünneplő közönség összetartó erejévé vált. Az alábbiakban röviden áttekintjük, vajon a zsidó ünnepek milyen emlékezés köré épülnek fel, hogyan és miért alakult ez az emlékezés meghatározó elemmé, és milyen fejlődéstörténet figyelhető meg az ünnephez kapcsolódó rituálék és jelképek megjelenésében.

A három zarándokünnep kialakulása

Az I. e. 13. században, amikor a zsidó nép a 40 éves pusztai vándorlást követően letelepedett Kánaán földjére, és Józsuá vezetésével birtokba vette azt, mindennapi életvitele összefonódott az ott lakó népekkel. Egy vándorló, addig az állattartásból élő népcsoport életstílusát váltott, és létfenntartását a kánaánita népekkel együtt a földművelés határozta meg. Ez a társadalmi átalakulás nemcsak életmódbeli változással járt a zsidóság számára, de új elemeket hozott magával a vallási kultusz terén is. Kánaán térségében a földművelés elterjedésével megjelentek az ehhez kapcsolódó istenalakok, és ezekben a mitikus hagyományokban kitüntetett szerepet kaptak a termékenység istenei. Így az ünnepek is a mezőgazdasági év ciklusaihoz társultak. S mivel a kánaániták körében a természet adta változások hívták életre a különféle mitikus rituális elemeket, a zsidóság is ehhez a természeti ciklushoz kapcsolta hozzá saját vallásának részeit. Ezek a részek azonban nem egy mítoszhoz, hanem a valóságosan megélt történelméhez fűződtek.

A természet adta periódusokhoz tehát hozzákapcsolódtak a nép történelmi elemei is.¹ Így lett az, hogy peszach ünnepét, melyen a zsidó nép Egyiptomból való kivonulására emlékezünk, egyben a tavasz kezdeteként is ünnepljük, mert ekkor jelennek meg az első zsengék, és érlelődni kezd a termés. Ötven nappal peszach után savuot ünnepe pedig az aratás ünnepe lett, s majd csak jóval később társult hozzá a történelmi esemény, a Szinaj hegyi Tóra-adás ünnepi eleme. A mezőgazdasághoz fűződő tavaszi ünnepek (peszach, savuot) után megjelenik az őszi ünnep is, szukot, mely a betakarításhoz, a szüreteléshez kapcsolódik. Ez az ünnep is kapott egy történelmi vetületet: ekkor emlékezünk arra, hogy Izrael fiai 40 éven át a pusztában sátrakban laktak. Érzékelhető, ahogyan a természet adta folyamatossághoz hozzákapcsolódik a zsidó nép történelmének időbeli sorrendisége is: kivonulás, törvényadás, pusztai vándorlás.

S hogy miként lett e három főünnep zarándokünnepé, a válasz egyetlen helyhez kötődik, mely meghatározta a zsidóság vallási és etnikai hovatartozását: a jeruzsálemi Szentélyhez. Az elkülönített „szent idő” után az ünnepek ugyanolyan fontos elemévé lett az elkülönített „szent hely”. A Szentély vált a vallási élet központi helyévé, ezért e három főünnepen minden zsidó köteles volt elzarándokolni Jeruzsálembe, hogy ott mutassa be áldozatát, és töltsse be az emlékezés isteni parancsát.² Ezeken az ünnepeken az emlékezés már a nép történelmi momentumaira koncentrált, ez pedig erősítette összetartozásukat, identitástudatukat. A közös múltra való visszatekintés biztosította a közös jövő építését, ugyanakkor támaszt nyújtott abban is, hogy saját történelmének emlékezetben tartásával (kisebb-nagyobb sikerrel) megóvja közösségét a környező népek vallási hiedelmeinek átvételétől.

Az ünnepi jelképek megjelenése

A három főünnep közül közelgő aktualitása miatt most szukot, vagyis a sátrak ünnepének elemeit érdemes kicsit megvizsgálunk, hogyan is lett része a liturgikus életnek. Szukot két meghatározó jelképe a szuká, vagyis a sátor készítése, melyben az ünnep alatt minél több időt töltünk, valamint a luláv, vagyis az ünnepi csokor használata. E két jelkép azonban nem kezdetől fogva volt az ünnep része. A sátor építésének parancsáról ugyan olvashatunk már a Tórában, de a beszámolórol, hogy valóban hét napon át sátrakban lakott a nép, csak Nehemija könyve tesz említést.³ A sátor az i-teni gondviselés szimbólumává vált, ami végigkísérte a zsidó népet a pusztai vándorlás során. Ugyanakkor jelképe lett a földet való élésnek is, amikor az őszi szüret idején a gazda és háza népe a szabad ég alatt sátorban lakott. A szuká egyben emlékeztet halandóságunkra, ideiglenességünkre is. Arra, hogy bár élhetünk jól egy betakarítás után, létünk itt véges, átmeneti, akárcsak a szukában való lakozásunk.⁴

A luláv, azaz az ünnepi csokor ilyen néven sem a Tórában, sem a Tanachban nem szerepel, elnevezését a csokorban lévő legnagyobb növényről, a pálmaágról (héberül: luláv) kapta. A csokorhoz az idők során számos jelkép társult: a benne lévő négyféle növény jelzi a négy égtájat, valamint a négy évszakot, azaz a teljes évet; jelképe lett a zsidó népek, mely sokféleségében mégis összetartozik. Mivel a héber betűk számértékkel is bírnak, így gemátriai magyarázata is érdekes: a luláv számértéke 68, éppen annyi, mint a héber hajjim, azaz élet szava. Így a luláv összekapcsolódik az élet jelentésével, az Ő-való gondoskodásával. Továbbá e négy növény közül három Izrael földjén terem, a negyedik, a fűzfaág viszont mindenhol megtalálható a Földön. Utal ez Izrael és a diaszpóra összekapcsolódására, együvé tartozására is. Egybefoglalja a luláv a régmúlt emlékeit a jövő iránti bizalommal. Mint ahogy az ünnephez tartozó minden rituális elem az emlékezésre hívja fel a figyelmet, erősítve a közös múlttal való tartozást, mely reményekkel teli jövőt adhat.

Leopold Pilichowski: Szukkot (A luláv vizsgálata)

Orbán Eszter

A kép forrása: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Leopold_Pilichowski_Sukkot.jpg

⁽¹⁾ Yosef Hayim Yerushalmi: Záchor. Osiris Kiadó – ORZSE, Budapest, 2000. p.30.

⁽²⁾ Smot 23:14-19.

⁽³⁾ Nehemija 8: 13-18. Nehemija a babiloni fogságból visszatérve Júda kormányzója lett, elősegítette Jeruzsálem újjáépítését és a 2. Szentély felépítését.

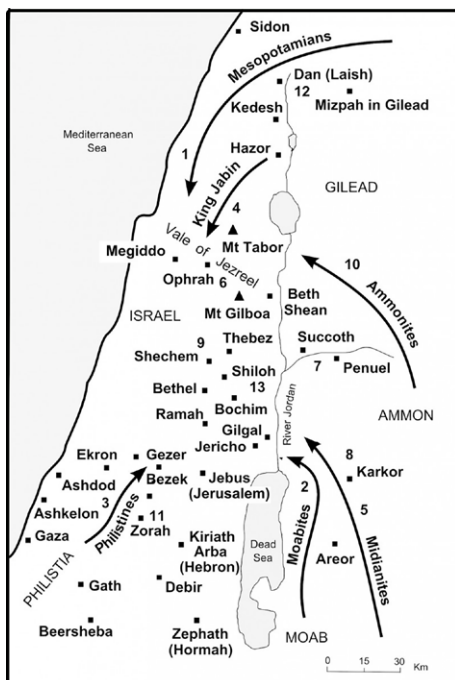
⁽⁴⁾ Oláh János: Judaisztika. Bookmaker, Budapest, 2005. p.179.

A zsidó nép története

4. A Bírák kora – Debóra, Sámson és a többiek

Újabb változások kora

Mózes halála után a Teremtő Józsuét, Nun fiát nevezi ki Mózes utódjának. Az ő vezetésével kel át a nép a Jordánon, és hódítja meg a Szentföld nagy részét. Józsué 110 évesen hal meg, és Timnath Szerachban temetik el. A Józsué és Saul közötti időszakot nevezi a történettudomány a „Bírák korának”, amit időszámításunk előtt 1398 és 1050 közé helyeznek.

Izrael a Bírák korában

Józsué halála teljesen új helyzetet idézett elő a zsidóság történetében: volt hazájuk, de hiányzott a központosított vezetés. Korábban Mózes és Józsué egy személyben voltak katonai, vallási és politikai vezetők, de halálukkal a zsidóság egy törzsek közötti, laza konföderációs berendezkedést alakított ki. A vallásgyakorlás sem volt egységes: a Frigyláda és a Szent Sátor ugyan megvolt (ezt Gilgál után Silóba viszik), de az áldozatbemutató helye a családok udvarában állított családi oltárokon történt. A magán- vagy családi oltárok elterjedése is a decentrizált vallási élet elterjedésére utal.

A korszak a háború viharaitól sem volt mentes: ebben az időben jelentek meg a filiszteusok, ez az indoeurópai nép, akik a Tengeri Népek vándorlása során Gáza körül alapítanak városállamokat. A zsidóság harca a filiszteusokkal kisebb-nagyobb megszakításokkal egészen Sámuel bíráskodásáig tart.

A Bírák

Ebben a zavaros időszakban állnak Izrael élére a Bírák. Minden bíró saját történettel rendelkezik és mindegyik más és más körülmények között lesz bíró. Van közöttük próféta (mint Sámuel), harcos (mint Ehud vagy Shamgar), van, akinek ismert az élete és tettei (mint Sámsonnak) s van, akiről a nevén kívül nem tudunk mást (Elon). Egy közös dolog mégis van bennük: Izrael Istené küldi őket, hogy kimentsék Izrael népét a szorongatásból.

A Bírák könyve 12 bíróról ír, ehhez Sámuel könyve még hozzátesz három (Éli és Sámuel két fia: Joel és Abijah). A bírák névsora tartalmaz még két nevet, akik kilógnak a sorból: Sámuel, aki próféta volt és Abimelech (Gideon fia), aki gonoszságba esett és megölték.

Terjedelmi okokból nem foglalkozunk mindegyik Bírával, csak a jelentősebbeket emeljük ki:

Shamgar

Egyetlen vers szól csak róla a Bírák könyvében (3:31), amiben Shamgar, Anat fia egy „ökörösztkével” 600 filiszteust öl meg. Ez az egyetlen vers viszont mély nyomot hagyott a keresztény művészetekben is, Shamgar alakjával (kezében az ökörösztkével) rengeteg középkori freskón és miniatúrán találkozhatunk.

Shamgar (középkori német kódex)

Debóra

Nagy tudású prófétanő volt. Híres volt arról, hogy megbeszéléseit, találkozóit nagy szerénységben, egy pálmafa alatt tartotta. Az ő idejében egy galileai király, Javin újfajta technológiát kezdett el alkalmazni a vasöntészetben, ezáltal a vasfegyverek tömeggyártása is megkezdődhetett. A techno-

lógiai újítások vezettek el egy újfajta harci szekér kifejlesztéséhez is. Javin király hadvezére volt Sisera, akinek félelmetes hadserege előtt nem volt akadály. Sisera harci szekereivel rá is tört déli szomszédjaira, a zsidó törzsekre.

Debóra mozgósította a törzseket és felállított egy hadsereget, amit a szintén Naf-tali törzsből származó Barak vezetett. A törzsek azonban rettegtek Siserától, és nem küldtek katonákat. Végül Barak és Debóra Naftali és Zebulon törzsének harcosával vonult a kánaániták ellen. A két sereg a galileai Tábor hegynél találkozott. Itt az Örökkévaló segítségével a zsidó sereg legyőzte Siserát, aki maga is gyalog menekült a csatából. Egészen a kenita Héber sátráig, ahol menedéket kért. Jaél, Héber lánya megvárta, hogy Sisera elaludjon, majd megölte: egy sátrszojgót vert a halántékába úgy, hogy a szög a földben állt meg... Jaél tettét a Talmud a „tisztá okokból elkövetett bűn” ritka esetei közé sorolja.

Sisera halála után Debóra bíráskodása alatt majd 40 évig béke honolt a Szentföldön. A Bírák könyvének ötödik fejezete tartalmazza Debóra énekét, ami egy Isten dicsőítő dal, s egy olyan döntő győzelemről emlékezik meg, amely békét és megnyugvást hoz a zsidó népnek. Ez a dal a Tanakh egyik legrégebbi szövege.

Debora és Barak (középkori francia kódex)

Sámson

Debóra után Sámsonig 8 különböző bírá irányította Izraelt. Voltak közöttük nagyszerű vezetők, de olyan zsarnokok is, mint

Abimelech, Gideon fia. A kilencedik (összességében 13.) bíra Sámson volt. Irányítása alatt Izrael keleti határán béke honolt, a nyugati végeken viszont folyamatossá vált a háborúskodás. A filiszteusok rablóhadjáratokban örölték fel a zsidó törzsek haderejét, egészen addig, amíg a törzsek bele nem egyeztek, hogy adót fizetnek, és a filiszteus vezetők akarata szerinti politikát folytatnak. A függő viszony azonban nemcsak politikai volt, hanem kulturális-vallási elemeket is hordozott magában. Az erősebb filiszteus nép isteneinek imádása lassan beszívárgott a zsidó otthonokba, és egyre többen hagyták el a zsidó nép Istenét, hogy a filiszteusok hite szerint áldozzanak.

Ebben a korszakban jött világra Sámson, akinek születését csodás esemény előzte meg: egy angyal látogatta meg meddő anyját, és megjövendölte neki, hogy fiút szül, és fia Istennek lesz szentelve. Hamarosan meg is született a gyermek, és ahogy növekedett, óriási ereje egyre inkább elkápráztatta környezetét.

Sámson népszerűsége ellenére egyszemélyes hadsereget alkotott: míg a többi bíra egyesítette a törzseket, szövetségeket és barátságokat kötött, addig Sámsonnak csak kevés barátja volt, inkább egyedül harcolt. Ő lehetett a történelem egyik első gerillája is, hiszen harcmódora a meglepetésre, a gyors támadásokra és a nyomtalanul való eltűnésre szakosodott. Úgy támadta a filiszteusokat, hogy azok sokszor azt sem tudták, ki értett nekik. Ereje hosszú hajában, hét hajfonatában rejtett (akárcsak később a Meroving uralkodóknál). Nyílt harcban egy alkalommal egy szamarállkapoccsal 1000 férfit vert agyon (Shamgarnak csak 600 sikerült, igaz, ő ökörsztrókével harcolt).

Engesztelhetetlen haragja a filiszteusok iránt nem gátolta meg abban, hogy filiszteus feleséget vegyen magának, ráadásul kettőt is. Második felesége, Delila volt az, aki el-

árulta, és ellenségei kezére juttatta az akkor már legendás hőst.

Elfogása után ellenségei megvakították, és börtönbe vetették. Kétségbeesés lett úrrá ezek után a zsidó törzsek között, hiszen hősiük és a filiszteusok elleni harc vezetője elbukott. De a történetnek még nincs vége: egy napon a filiszteusok ünnepséget rendeztek istenüknek, Dágonnak, és elhatározták, hogy előhozzák ellenségüket, hogy szórakoztassa őket. Sámson a templom oszlopaihoz kötözték, azonban nem tűnt fel nekik, hogy a hosszú rabság alatt a haja újra megnőtt... Sámson hatalmas erejénél fogva elroppantotta az oszlopokat, és a templom a filiszteusokra omlott, maga alá temetve Dágon szobrát, a filiszteusok kiválóságait és magát Sámson is. Sámson bosszúja beteljesedett.

Sámson-mozaik ókori zsinagógában

Éli, a Pap

Sámuel előtt az utolsó bíra Éli volt, aki 98 évet élt. Bírása utolsó éveiben a zsidó törzsek szövetségtek, és hadjáratot indítottak a filiszteusok ellen. Hogy bebiztosítsák a győzelmet, magukkal vitték a Frigyládát is. A terv azonban nem volt sikeres: a háborút és a Frigyládát is elvesztették.

Eli Cohen-szobor (Izrael)

Az ellenség diadalünnepség keretében, mint hadizsákmányt, kiállította a Szövetség Ládáját Dagon templomában, azonban a bálványuk másnap reggelre arcra borult a Láda előtt. Visszaállították a szobrot, de rákövetkező nap újra leborulva találták, de ezúttal a kezei is le voltak vágva. Megijedtek, és a Frigyládát átvitték egy másik filiszteus városba, ott azonban kitört a pestis. Újra elszállították, de akárhová vitték, minden településen valami szerencsétlenség történt. 7 hónap után a filiszteusok feladták, és visszaküldték a Frigyládát a zsidó törzseknek.

Mivel a háború alatt megsemmisült a Szent Sátor, nem volt hová elhelyezni a Ládát. Hosszas keresés után találtak egy férfit, Abinádábot, aki méltónak bizonyult arra, hogy otthont adhasson a Frigyládának, nála és fiánál, Eleázárnál maradt 20 éven át, majd hosszas viszontagságok után végül Salamon temploma lett állandó otthona.

Éli, mikor meghallotta, hogy elveszítetik a Frigyládát, bánatában meghalt. Előtte viszont felnevelt egy gyermeket, akit utódjának szánt. Ez a gyermek volt Sámuel, ő lesz a következő bíró és egyben próféta, aki meg fogja menteni egész Izraelt.

Vele folytatjuk a történetet.

Lénárt G. József

Mindenkinek lehet egy története...

Kedves Olvasó! Jó szívvel ajánljuk Önnek, hogy írjon lapunkba. Hogy miről? Családjában, rokonaival, barátaival, de akár egy Önnel megtörtént érdekes eseményre gondoltunk, melynek nem kell feltétlen a zsidósághoz kapcsolódnia, s lehet szomorkás, vidám vagy „csak” tanulságos. Nem várunk a történet tényeihez bizonyítékokat, de hozzá kapcsolódó fotót annál inkább. Mivel lapunk 12 oldalon jelenik meg, kérjük, hogy az írások terjedelme ne haladja meg a 6000 karaktert – szóközökkel. (Ez kb. másfél A/4-es oldal 12-es méretű Times New Roman betűvel, szimpla sortávolsággal.) Ha van elmesélni valója, de nincs kedve leírni, szívesen készítünk hangfelvételt, melyet a cikk megjelenését követő egy évig megőrizzük.

Csak tippként ajánljuk az ebben a számban megjelent cikket Lővy Sándorról, vagy az ezt megelőző szám 4. oldalán olvasható írásokat.

Felhívásunk nem csak zsidó és nem csak Nyíregyházán élő olvasóinkhoz szól.

Megtisztelő jelentkezésüket várjuk a lap e-mail-címére: sofarnyzsh@gmail.com

Mottó apám után szabadon: „...fiam, ha nyomja valami a lelked, beszélj ki magadból...”

Kertész Gábor

Az ítélet napján (*In jom hadin*)

Kezdetben minden a szigorú rend és szabály szerint ment úgy, mint minden évben évezredekén át. Az esküdtszék helyet foglalt a bírói asztalnál, és behozták az Emlékezet könyvet. Amikor a könyv megnyílt, elhangzott a nagy sófár hangja, amelytől az angyalok remegni kezdtek. Szárnyuk nyugtalanul össze-visszacsapkodott, és hallani lehetett, ahogy összesűgtak:

– Itt az ítélet napja, itt az ítélet napja.

Ekkor felállt az ügyész és hosszú, súlyos vádbeszédében felsorolta az összes elkövetett bűnt és vétet, ki nem hagyva semmit, meg a legkisebb bűnt sem. Beszédében az ügyész rámutatott, milyen elszántan, sőt tehetségesen cselekedett az elkövető, milyen gondosan készült a bűnök elkövetésére. Az egyes bűnöket az ügyész egyenként elemezte. Végül azt a következtetést vonta le, hogy a vádlott nem érdemelte meg a kegyelmet, és ki kell szabni a legszigorúbb ítéletet, amely valaha is volt. Amikor az ügyész befejezte a beszédet, a menyeyi bíróságon félelmetes csend uralkodott el, az angyalok lefogták a szárnyak csücskét, hogy ne csapkodjanak. És ekkor a bírói asztal felől elhangzott a kemény felszólítás:

– Ügyvéd!

Minden szem a rangidős angyalra szegődött, a zsidó rendőrség esküdt főnökére, aki sarokban állt, és el sem mozdult a helyéről.

– Ügyvéd! – kiáltott keményen másodszer is a rendőr: – Az ügyvédé a szó!

Az ügyvéd egyik lábáról a másikra lépkedett, de nem indult. Mint aki megkövült volna. A bírói asztaltól távolabb állva beszélni kezdett:

– Tisztelt Bíróság! Ezer bocsánat... de az ügyfelem kifejezett javaslatára és kívánságára ebből az alkalomból lemondok a védő beszédemről. Az ügyfelem, tisztelt Bíróság, nem akar többet védekezni.

Az ügyvéd bejelentése váratlan volt, és szokatlan hatást gyakorolt a jelenlévőkre. Az angyalok soraiból hallatszó morgás egyre erősödött. Izgatott hangon suttofta egyikük a másiknak:

– Hallatlan!

– Ilyen még nem volt!

– Szabotázs!

– Szemtelenség!

Az ügyvéd egy kicsit közelebb lépett a bírákhoz és tovább beszélt. Az ügyfele – mondta az ügyvéd – hálásan köszöni a lehetőséget, hogy tisztára moshatja magát, ám erről mégis lemond. Ugyanis nincs több ereje ahhoz a rengeteg törvényhez, ami rázúdult. Elege, sőt több mint elege van abból, hogy nem csak az égben, de az egész földön is mindenki, minden nép – kicsi és nagy egyaránt – azt hiszi, hogy az összes törvény csak rá vonatkozik, és folyton előírja, hogyan viselkedjen, és mihez tartsa magát.

Hosszú évek óta más sincs. Lapozva a világ krónikáiban olyan érzése támadt, hogy az egész világ egyszerre hibbant meg a zsidók miatt. Hatalmas királyságok és nagy népek hanyagolják el fontos üzleteit, hogy zsidókkal foglalkozzanak. Ott van például Németország. Egy 60 milliós nép veszélybe és szegénységbe sodorja magát, az ország tele van belső és külső konfliktusokkal, de ahelyett hogy saját gazdasági és politikai érdekekkel foglalkozna, mindenki éjjel-nappal ül és törvényeket körmöl a kis zsidó nép ellen. A legnagyobb dolguk, hogy egyikük figyelje a másikat, és kölcsönösen egymás származását

vizsgálja, hogy nem csordogál-e valahol az ereiben egy kis zsidó vér... És ott van még Anglia. A legnagyobb nép, a legerősebb, a leggazdagabb, a legjobb lakott, és milyen kicsiny lett ez a nép a zsidók miatt, milyen bolondos, botránnyosan bolondos! Ez a királyság olyan lett, mint a főbíró, aki a zsidó sorsról ítélkezik. Angliát azzal bízták meg, hogy az otthonából kiűzött és kifosztott zsidóknak egy helyet biztosítson, egy védett sarkot az ősi hazájukban. De ahelyett hogy ezt a feladatát teljesítene, Anglia egy kegyetlen szadista jogásszá változott, aki akadályokat gördít a zsidók bevándorlásának útjába, miközben hibákat keres bennük, és már szinte fürdik a szerencsétlen zsidók könnyeiben.

A nagy brit birodalom nagy királysága szüntelenül háborúzik a kicsi szegény Izrael népével! A nagy brit birodalom nagy királysága megerősítette az őrseget Izrael minden határán, és mint a háborús időkben, a katonai repülőgépek repülnek éjszaka az ország felett, amelyek fényei minden sötét sarkot bevilágítanak, nehogy egyetlen ameyol zsidó is az éjszaka leple alatt behajózzon a zsidó országba, amely ügyis kicsi és semmis a nagy brit birodalom nagy királyságához képest! És így van ez mindenütt az egész világon. Ki nem ítélkezett „Izrael szétszóródott bárányai” felett, ki nem vállalta az ítélő bíró szerepét? Ítélezett Lettország és Litvánia, Lengyelországban pedig a zsidók miatt szüntelen viták folynak.

Az ügyvéd egy pillanatra megállt, és ezután a következőt adta elő:

– Az ügyfelem már holtfáradt a rengeteg törvénytől, amelytől nincs nyugalma se az égben, se a földön. Ha az esküdtszék most is, az előző évek gyakorlata szerint kegyelmet tanúsít vele szemben, és alamizsnaként egy kis gondokkal és sóhajjal teli „életet” (hájim) adományoz, majd feltálat egy kis ételmezt (parnasza), akkor egész szívével megbocsátott. Ő pedig képtelen tovább élni a fentiekben leírt körülmények között, ez az egész kis „hájim” és kis „parnasza” olyan már számára, mint a mézes maszlag. Inkább a legerősebb és legszigorúbb ítéletet kéri. Nem akar többet védekezni ez az én ügyfelem. Csak egy érve van – mondja – és ezt az érvet tartja leghelyesebbnek és legigazságosabbnak. Ez pedig abból indul, hogy azt mondjuk: „Ítéleteid szerint megállnak ma is, mert mind a te szolgálaid.” (Zsolt 119, 91) Az a megszámolhatatlan törvény, amit Izrael gyermekei magukra vettek, mind az a szerencsétlenség és baj (cara), ami a zsidókat sújtja, azért van, „mert mind a te szolgálaid (vagyunk)”! Mert zsidók vagyunk. Ha nem lenne zsidó, nem lenne semmi. Akkor elmaradna a sok szenvedés. Világ ura (Ribonu-sel-olam)! Irántad való szeretetből legyen mondva: hiszen vállaltad, hogy könyörületet segítünk leszel, ezért végül is dönts el: vagy ide, vagy oda.

– Így szólt az ügyfelem a világ zsidó Urának (Ribonu-sel-olam). – És én – folytatta az ügyvéd – teljes mértékben egyetérték vele.

(1931 körül)

Mojse Jostman írását jiddisből fordította: Hrotkó Larissza

Jacob Weinles (1870-1938): Jom kippur

FŰSZER ÉS LÉLEK

Ros hasanai szefárd ételek

Szeretettel köszöntöm a nyíregyházi zsidó közösség tagjait! Bodrogi Fűszeres Eszter vagyok, és kicsit több, mint tíz éve már írtam recepteket ennek a lapnak a hasábjaira. Idén pont ros hasana, a zsidó újév alkalmából érkezett a kérés, osszam meg, mit készítek a családi asztalra. Boldogan teszem, ugyanis gasztronómiai szempontból – legalábbis szerintem, most készíthetünk a legizgalmasabb ételeket.

Ros hasanakor mézbe mártjuk almát, csakúgy, mint az ünnepi étkezésekor a barheszt is (és nem sóba, ahogy az év többi napján). Tesszük ezt abban bízva, hogy az új évünk is édes lesz. Mézes süteményeket sütünk, talán az askenázi világban különösen kedvelt a lekachot, a mézes piskótát be sem kell mutatnom. Kerekre fonjuk a barheszt hosszúkás helyett, hogy kerek legyen az új év is, és gránátalmát eszünk, hogy olyan sok jócselekedetünk legyen az új évben, amennyi magja a gránátalmának van. A hagyomány szerint datolyát azért szokás ilyenkor enni, hogy megszabaduljunk elítélteinktől; céklát azért, hogy eltűnjenek ellenségeink; halfejet azért, hogy mindig elől járjunk; máját pedig azért, hogy igaz életet éljünk. De sok helyen kerül az asztalra édes sárgarépa, sőt, mézes sárgarépafőzelék is, amit abban bízva, hogy a gyerekek is megesznek, ilyenkor aranyfőzeléknek nevezünk, ami, valljuk be, sokkal jobb név, mint ami valójában a tányérunkban található. A cimesz viszont, ami szintén sárgarépából készül, olyan finom, hogy sokan évközben is rendszeresen készítik hús mellé köretnek: ez nem más, mint főtt, mézes sárgarépakarikák, amit mazsolával, esetleg pici sült hagymával, vagy zöldfűszerekkel lehet izgalmassá tenni, de készülhet akár nyers, reszelt sárgarépából is, reszelt narancshéjjal, gránátalmagokkal, pici csilivel, legalábbis, ha a családi hagyomány megengedi a csipősebb ízeket az édes mellett az ünnepen.

Szefárd ételek egy askenázi családnál – miért ne?!

Azt gondolom, hogyha valami újra, kicsit másra vágyunk idén az újévi asztalnál, érdemes a szefárd zsidók receptjei közül válogatni. Izgalmas, keleties, fűszeres fogásai már nagyrészt Magyarországon is könnyen beszerezhető fűszerekkel készülnek, mégis teljesen mások, mint amit megszoktunk.

De kik is a szefárd zsidók?

Az Ibériai-félszigetről elűzött zsidók nemcsak nevükben különböznek tőlünk, askenázi zsidóktól, de megőrizték nyelvüket, a judeospanyolt, és saját szokásokat, irodalmat, liturgiát és zenei hagyományokat alakítottak ki, a régi, babilóniai hagyományokhoz ragaszkodva. A szefárd zsidóság központjainak Szaloniki, Isztambul, Jeruzsálem, Szafi (Marokkó), Kairó, Ancona és Velence számítanak. A Balkán-félsziget szefárd zsidó lakossága a 15. század végén az Ibériai-félszigetről kiűzött, és ezt követően az Oszmán Birodalom területén letelepedett ladino anyanyelvű zsidóság leszármazottja. Napjainkban a szefárdok többsége Izraelben él, ahová elsősorban az iszlám országokból és Indiából vándoroltak be.

Gránátalmás csirkemáj

50 dkg csirkemáj, falatnyi darabokra vágva
1 ek őrölt római kömény
1 ek őrölt szegfűbors
1/2 kávéskanál őrölt fahéj
1 ek füstölt pirospaprika
3 ek gránátalmaszirup
1 ek méz
2 shmaltz (tyúkszír, de bármilyen baromfiszír megteszi)
2 ek mazsola beáztatva
só

Köretnek:

4 db alma cikkekre vágva
2 ek étolaj
1 ek méz
1/2 gránátalma magjai

Gránátalmaszirupot főleg török élelmiszerboltokban kaphatunk, de ha sikerül Izraelből hozni, akkor bátran vásároljunk belőle több flakonnal, csakúgy, mint a datolyaszirupból, ami szintén nagyon finom, különleges ízesítő, ami olyan igazi „izraeli ízt” ad az ételeinknek.

Előbb az almagerezdeket készítsük el: olajon, alacsony lángon, hogy ne égjen meg, süssük puhára. Ha kész, locsoljuk meg a mézzel, és szórjuk meg a gránátalmagokkal. Tegyük félre, tartsuk melegen. A serpenyőt töröljük ki egy papírtörölvél, és használhatjuk a is a májhoz.

A csirkemáját megmossuk, majd kisebb, falatnyi darabokra vágjuk. Megszórjuk a római köménnyel, szegfűborsal és a fahéjjal, a füstölt paprikával, majd meglocsoljuk a gránátalmasziruppal, a mézzel, összekeverjük, és hagyjuk szobahőmérsékleten félórát állni. Zsiradék nélkül felforrósítunk egy nagy, tapadásmentes serpenyőt. Amikor forró, beletesszük a zsírt, majd több adagban a fűszeres csirkemáját. Nagy lángon, folyamatosan rázogatva, oldalanként másfél-két percig sütjük, hogy kívül már megpiruljon, de belül még kicsit rózsaszínű maradjon. Ha egy adag kész, kivesszük, és jöhet a következő. Az utolsóhoz hozzákeverjük a mazsolát is, majd az összes májat visszateszük a serpenyőbe, és csak ekkor sózzuk.

Körete lehet a nagyobb cikkekre vágott burgonya, esetleg egy lapcsányka vagy krumplifánk is, de ha csak valami könnyűre vágyunk, akkor adjunk hozzá egy ropogós zöldsalátát!

Datolyás csirkecomb

8 db egész csirkecomb
só, bors
4 ek olívaolaj
16 db nagyszemű datolya kimagozva
10 dkg mazsola
5 ek méz
8 db friss füge (esetleg aszalt füge)
4 db nagyobb sárgarépa
1 narancs héja és leve
4 db nagy lilahagyma
2 marék olívabogyó

A csirkecombokat sózzuk, borsozzuk. A kimagozott datolyát egészem apróra vágjuk. A mazsolát megmossuk. A friss füget négy cikkre vágjuk, a sárgarépát felkarikázzuk. A narancsot nagyon alaposan megmossuk, szárazra töröljük, majd a héját lereszeljük, a levét kinyomjuk. A lilahagymát cikkekre vágjuk. Az összes hozzávalót az olívaolajjal és az olívabogyóval, illetve a mazsolával együtt összekeverjük, majd beleforgatjuk a combokat.

Az egészet egy hőálló tábla borítjuk, aláöntünk egy deci vizet, majd alufóliával lefedjük. 220 fokra előmelegített sütőben 30 percig így sütjük, majd mérsékeljük a hőt 190 fokra, óvatosan levesszük a fóliát, és további 30 perc alatt szép pirosra sütjük a húst.

Köretként hagyományosan rizst szolgálnak fel mellé, de tört burgonyával is nagyon finom!

Jó étvágyat! Shana tova umetuka!

IRODALMI ARCKÉPCSARNOK 19.

Karácsony Benő (1888-1944)

Nem tudom, hogy Erdélyben, azaz a hazájában mennyire tartják számon Karácsony Benőt, mert az ottani irodalmi viszonyokat és olvasói szokásokat nem ismerem. De azt tudom, hogy Magyarországon kevesen tudnak róla, kevesen szeretik, viszont jóval többen vannak azok, akik a nagy erdélyi XX. századi írókra gondolva őt talán be sem sorolnák a legjobb három közé – miközben Wass Albertet bizonyosan kiemelnék. Holott Wass Albert tán csak egy-két regényében nem mutat dilettáns és középszerű jegyeket, ellenében Karácsony Benővel, aki igazi, vérbeli író volt.

Csak éppen zsidó. Ezért kellett neki 1944-ben Auschwitzban elpusztulnia.

Még egyetemista korában kezdett publikálni (jogot végzett ember volt, úgyhogy később Kolozsváron ügyvédként tevékenykedett), s fiatalon elkötelezte magát az irodalommal. Furcsa stílust alakított ki magának: gunyoros, csipkelődő, satírikus humora van, ha figyelmen kívül olvassuk, még tán kissé hígnak is találjuk, s azoknak a vaskalapos irodalmároknak a hibájába esünk, akik szerint a humor nem jelent beszállókártyát a klasszikus művek halhatatlanságába. Holott dehogynem. Ezt maga Karácsony Benő esete is példázza, akinek régen ott volna a helye a klasszikusaink között. Róla kellene szobrot mintázní és utcát elnevezni, nem a már említett nyilas pályatársáról – de ezen már aligha van értelme füstölögni.

Természetesen én is a *Napos oldal* című regénye miatt tartom nagyra, holott novellákat, színműveket is írt. Az 1936-ban megjelent *Napos oldalon* – amely a szerző legelismertebb és leghíresebb műve – egyes szám első személyben egy bizonyos Felméri Kázmér szólal meg, a végtelenül szellemes, nagyvonalú és emberséges kisember prototípusa. Felméri – mint a múlt századelőn oly sokan – megjárja Budapestet és Párizst, hogy megismerje a „nagyvilágot”, aztán csak visszajut oda, ahonnan elindult: a saját kis humánus világába. Engem már maga a regény nyitánya is lenyűgözött, elvégre nem szokás ilyen „komoly” irodalmi művet ilyen „komolytalanul” kezdeni. Olvassák csak, idemácsolom, hátha kedvet kapnak hozzá:

„Azóta, hogy szélnék eresztett az élet, mint egy darab fölösleges sajtupapírt, amely másrészt nézem a dolgokat meg a gyárigazgatókat. Akkor kissé még üde voltam, akárcsak a frissen szedett spenót, zölden, hetykén és klorofillal telve léptem ki a Fedőcserep- és Alagesőművek kapuján. A gyalogjáró mellett megpillantottam a gyárigazgató nyitott gépkocsiját.

– Jól van, Garabet – bólintottam oda az aszfalton sepergető öreg irodaszolgának –, látom, a kocsi előállott. Köszönöm...

Lassú mozdulattal felhúztam kezemre nem létező szarvasbőr

kesztyűmet, és elindultam az autó felé. Az öreg seprőgép megrökönyödve rikácsolt utánam.

– Felméri úr... az istenért... Csak nem akar...

– Miért ne akarhatnék, öreg gályarab – mondtam a rémulten pislogó emberkének, könnyedén hónom alá csapva nem létező ezüstfejú sétabotomat –, miért ne ülhetnék bele az igazgató autójába?

Az öregnek nem volt érzéke a helyes vagyoneosztás kérdéseire. Szinte tótágast állt a rémuléttől, amikor hanyag mozdulattal felszálltam a kocsira. Begyulladt öreg rabszolga volt ez a Garabet, azok közül a profilban ábrázolt egyiptomi alakok közül való, akik úgy vonulnak át az Ókori Történelem I. kötetén, felemelt kézzel, mint a tűzoltó-zenekar réztányérosos május elsején a főtéren.”

Hát nem isteni? S ki gondolta volna akkor, 1936-ban, hogy 8 év múlva Karácsony Benő (született Klärmann Bernát) a származása miatt maga is államilag „gályarabbá” minősítve, felemelt kézzel vonul majd be a történelem legnagyobb és letragikusabb büntényének áldozatai közé?

Például az említett Felméri úr nevű regényhős bizonyosan nem gondolta volna, ő ugyanis mindenben a „napos oldalt” látta – éppen ebben rejlik szerethetősége. Minden szerencsétlen helyzetben felülkerekedő kedélye megövoja attól, hogy az „árnyékos” oldal csábításának engedve lemondjon az életről. Ajánlom figyelmükbe *A megnyugvás ösvényein* című regényt is, amely a *Napos oldal* után éppen tíz évvel, 1946-ban jelent meg – a szerző akkor már nem élt. Ebben Felméri a kisháival érkezik meg szülőfalujába, s micsoda irodalmi antré ez! Olvassák csak, ennek is idézem a kezdő mondatait:

„1. Megérkezünk a világúrból. Emlékezés egy kutyaboltra és más megható dolgokra.

A maszlag diadalmas virága.

Reggel volt még, amikor a fiammal kiszálltunk a zörgő tyúkketrecből. A sínek mellett a pályaőr kappanjai keresték mindennapi gilisztájukat. A nap még a bokrok alján motoszkált, beleakadt az ágakba, mint egy ügyetlen szécinke. Körülhézünk. A disznó mellett harmatosan piroslott a cseresznyefa, s túl a napraforgó kerítésén, hátuljával az égnek gömbölyödve, mint egy kucsmagomba boltozata, a bakter huga kapálta a gyomot.

– Megszépült a vidékünk – kacsintottam magamra elégedetten.

– Pipánszki – tudakolta a fiam –, ez a pályaudvarotok?

– Ez – bólintottam –, bár itt bakterháznak hívják.”

Egy interjúban megkérdezték tőle, mire vágyik legjobban, mire ezt felelte: „Otthon ülni és nyolcvan könyvet megírni.”

A náciak nem hagyták neki – pedig nem kívánt túl sokat...

Kácsor Zsolt

Temetői nyitvatartás

A vasárnapi és pénteki nyitvatartás évszaktól függetlenül 9.00–12.00-ig. Hétfőtől csütörtökig április 01. és október 14. között 9.00–16.00-ig, október 15. és március 31. között 9.00–12.00-ig látogatható. Zsidó és állami ünnepeken zárva van, az állami ünnepeken vagy a hivatalos nyitvatartási időtől eltérő időpontokban a temető gondnokával történő megállapodás alapján látogatható.

Csalószki István temetőgondnok elérhetősége: 06-20-4977-532

SÓFÁR

a Nyíregyházi Zsidó Hitközség folyóirata

Postacím: 4400 Nyíregyháza, Mártírok tere 6.

E-mail: sofarnyzsh@gmail.com Tel./fax: (36)-42-417-939 Web: www.sofar-ujtag.hu

Tördelés, nyomtatás: Gprint Iroda (4400 Nyíregyháza, Szarvas u. 37/A)

A folyóirat ingyenes!

Számlaszám: OTP 11744003-20331427

Lapalapító és fotók: Tóth-Ábri Péter

Szerkesztő: Kertész Gábor

Felelős kiadó a Nyíregyházi Zsidó Hitközség

IBAN: HU56 1174 4003 2033 1427 SWIFT CODE: OTPVHUHH

A lap MAZSÖK támogatásból valósult meg.